

Over Bijbelvertaling

<https://hdl.handle.net/1874/234579>

mm 11000

BR. 1875- I. 23.

1025 T, 23.

VOLKSBIBLIOTHEEK,

UITGEGEVEN VANWEGE

DE VEREENIGING TOT HANDHAVING EN VOORTPLANTING VAN
HET LIBERALE BEGINSSEL IN DE NED. HERV. GEMEENTE
TE AMSTERDAM.

Tweede Jaargang.

N°. 2.

BIJBELVERTALING,

DOOR

Prof. J. J. PRINS.

AMSTERDAM,

J. C. L O M A N JR.

1875.

VOLKSBIBLIOTHEEK,

UITGEGEVEN VANWEGE

DE VEREENIGING TOT HANDHAVING EN VOORTPLANTING VAN
HET LIBERALE BEGINSSEL IN DE NED. HERV. GEMEENTE
TE AMSTERDAM.

TWEEDE JAARGANG.

N°. 2.

OVER BIJBELVERTALING.

DOOR

Prof. J. J. PRINS.

AMSTERDAM,
J. C. L O M A N J R.
1875.

Geen boek ter wereld, waaromtrent zóó zonderlinge en ten deele dwaze meeningen in omloop zijn, als de Bijbel. Onkunde en blinde partijschap, kerkelijk vooroordeel en halstarrig vasthouden aan het door de vaderen eenmaal geijkte en overgeleverde spannen, helaas! ook onder Protestanten, samen, om de waarheid te verduistern en dat Boek der boeken te doen miskennen en misbruiken. Van den onverdienden smaad, daarop geworpen, komt een niet gering deel op rekening zijner overdreven vereerders. Indien men op godsdienstig gebied, evenals op elk ander, naar behooren nadacht en onderzocht, de verkeerde opvattingen zouden zich niet voortplanten van het eene geslacht op het andere. Maar men denkt nu eenmaal niet na en leeft op klanken voort, zonder behoorlijk onderzoek, en daarvan is even lichtzinnige verwerping als bijgeloovige vereering der H. Schrift het diep betreurenswaardig gevolg. Wel waren in de gemeente te allen tijde beter onderwezenen, die meer verstandig oordeelden, en hun getal is, vooral sedert het

einde der vorige eeuw, sterk toegenomen en vermenigvuldigd. Maar er zijn desniettemin nog in onze dagen, die bijv. den Bijbel beschouwen en gebruiken als één ondeelbaar geheel, van Genesis af tot de Openbaring toe, — ofschoon hij metterdaad uit twee deelen bestaat, door de namen oud en nieuw onderscheiden, en niet minder dan zes en zestig geschriften bevat, die naar inhoud en innerlijke waarde sterk uiteenloopen, zoodat het lang niet hetzelfde is, of gij het Hooglied leest en het boek Esther, of het Evangelie, naar Johannes genoemd, en den brief van Paulus aan de Romeinen. Velen houden den Bijbel, in onderscheiding van alle andere geschriften, nog altijd voor een goddelijk boek, uit de hand van God meer of minder rechtstreeks afkomstig en door Gods heiligen Geest van woord tot woord ingegeven, — ofschoon hij door menschen in menschelijke taal en voor menschen geschreven is, allerwege de duidelijke sporen van zijnen menschelijken oorsprong vertoont en, behoudens den eerbied aan zijn verheven inhoud verschuldigd, geene andere wetten van uitlegging gedooft dan gewone boeken. Sommigen eindelijk gedragen zich, alsof zij in hunnen ouderwetschen Statenbijbel, liefst met antieke letter en onveranderde spelling in groot formaat gedrukt en van twee koperen sloten voorzien, den oorspronkelijken Bijbel, het Woord Gods bij uitnemendheid, bezaten, — ofschoon zij daarin, wèlbeschouwd, slechts eene vertaling voor zich hebben, zooals er meerdere bestaan, die nog al te wenschen

overlaat, wier oude taalvormen althans de lezing en het recht verstand belemmeren en voor het thans levende geslacht van geen de minste waarde zijn.

Zonderling vooral is die gehechtheid aan de letter der oude Statenvertaling. Toen die vertaling nieuw was, werd zij, evenals elke andere, eerst gewantrouwd en niet dan met moeite ingevoerd; maar allengs is men er zóózeer aan gewoon en mee vertrouwd geworden, dat de vroeger rechtmatige ingenomenheid na verloop van tijd ten laatste is overgeslagen tot bijgeloovigen eerbied en dwaze vergoding. De dagen liggen nog niet zeer verre achter ons, dat op het langverouderde ende, op het eigenaardige Heere, Heere, en op meer dergelijke bijzonderheden niet geringe nadruk werd gelegd; dat de openbare voorlezing niet geschiedde dan op een vasten dreun of met zekeren telkens terugkeerenden galm; dat elke afwijking, hoe onbeduidend of rechtmatig ook, geacht werd in zichzelf veroordeeld te zijn; en dat al wie bijv. Hebr. IV: 8 voor Jezus den aldaar blijkbaar bedoelden Jozua in plaats stelde, gerekend werd de Schrift te vervalschen. Toen in 1818 de beroemde Van der Palm met zijne nieuwe Bijbelvertaling optrad, werd hij, hoe bedachtzaam hij ook te werk ging en hoevelen er ook waren, die hem luide toejuichten, wegens dit stout bedrijf door sommigen voor een boozen ketter gescholden of althans heimelijk verdacht. Ook het Nederlandsche Bijbelgenootschap, toen het na 1846 zijne Bijbeluitgaven inrichtte overeenkom-

stig de thans gebruikelijke taal en spelling, ontging het vermoeden niet van allerlei kwade bedoelingen en zag zich zelfs genoodzaakt, ten einde den vrede te bewaren en de zwakken tegemoet te komen, in sommige zijner uitgaven terug te keeren tot den oorspronkelijken vorm der oude overzetting. Zelfs was het Nieuwe Testament, van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk opnieuw uit den grondtekst overgezet, in 1868 nog niet verschenen, toen er van confessioneele zijde reeds eene luide stem tegen was opgegaan, ja een kreet van verontwaardiging, alsof er een lasterlijk misdrijf ware gepleegd, waartegen niet te spoedig noch te ernstig kon gewaarschuwd worden. Nog is dat N. T., ofschoon er tot dusver geen enkele gegronde bedenking tegen is ingebracht, voor velen een steen des aanstoots en zoekt men er de verspreiding van zooveel mogelijk te belemmeren. Natuurlijk, met de oude leer moet ook de oude Bijbel tot elken prijs gehandhaafd worden. Wie afwijkt van de Statenvertaling, is geen Bijbelvriend meer.

Het behoeft nauwlijks gezegd te worden, dat het standpunt, waarop men zich daarbij plaatst, onhoudbaar is. Dat standpunt verdient door en door Roomsch te heeten en is lijnrecht in strijd met het beginsel van vrij onderzoek, door het Protestantisme gehuldigd, en met de leer der Hervormde kerk, die datzelfde beginsel te allen tijde tegenover Rome voorgestaan en verdedigd heeft. Moet men niet, naarmate men den Bijbel hooger

stelt, te vuriger verlangen hem te bezitten in den meest oorspronkelijken vorm? Mag wel de geheime vrees van misschien door onderzoek iets te verliezen van hetgeen men bezit en waardeert, iemand van dat onderzoek terughouden? Welke waarde toch heeft een inge beeld bezit en wat is natuurlijker dan dat men hetgeen men op hoogen prijs stelt allengs beter zoekt te leeren kennen, teneinde het op goede gronden telkens hooger te waardeeren? De ware vriend des Bijbels is niet hij, die dat Boek door uitwendig eerbetoon meest versiert, maar die den belangrijken inhoud van dat Boek recht tracht te verstaan en te zijnen nutte aan te wenden. Hij wordt daarom ook het onderzoek niet moede. Komt het hem wellicht te staan op het verlies van sommige langgeliefkoosde denkbeelden, het geeft er hem altijd betere voor in plaats. Ook gevoelt hij levendig, dat het hem niet baten zou, de oogen moedwillig te sluiten voor het licht. De waarheid toch laat zich niet straffeloos bemantelen of bedekken. Zij treedt, vroeg of laat, ongesluierd te voorschijn. De ure is aanstaande, dat eenmaal allen haar helder licht zullen aanschouwen. Indien elke poging, om die ure te verhaasten, lofwaardig mag heeten, ook ons spreken hier over Bijbelvertaling moge daaraan, door Gods zegen, eenigermate bevorderlijk zijn!

Wie van Bijbelvertaling spreekt, geeft daarmede te kennen, dat de Bijbel, dien wij bezitten, oorspron-

kelijk geschreven is in eene andere taal dan de onze. De oude Statenbijbel verklaart dan ook uitdrukkelijk op den titel, uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandsche getrouwelijk overgezet te zijn. Voor sommigen heeft dit eenige toelichting van noode.

De boeken des O. V. zijn, voor verreweg het grootste gedeelte, geschreven in de Hebreuwsche taal, die de land- en spreektaal was der Israëlieten gedurende de eeuwen van hun zelfstandig volksbestaan. Zij behoort tot den Semietischen taalstam, die zich over de volken van westelijk Azië heeft uitgebreid in drie verwante takken, waarvan de Arameesche, d. i. de Syrische en Chaldeeusche, de meest noordelijke, de Arabische, waaraan de Ethiopische zich aansloot, de meest zuidelijke was. Ouder dan deze, wat hunne letterkundige ontwikkeling betreft, was de Hebreuwsche taal ook aan de overige bewoners van Kanaän, aan de Feniciërs en hunne afstammelingen, de Puniërs, eigen. Reeds zeer vroeg begon zij zich door eenvoudigheid van vormen, rijkdom van woorden en verhevenheid van uitdrukkingen te onderscheiden, waartoe vooral de beoefening der dichtkunst, onder den invloed van den godsdienst, heeft bijgedragen. Het tijdvak van haren bloei strekt zich uit van Sauls regeering tot in de ballingschap (j. 1100 tot 536 vóór C.), en de geschriften, uit de achtste eeuw afkomstig, zijn, met opzicht tot vorm en inhoud, de voortreffelijkste. Gedurende de balling-

schap leed zij onder den invloed der Chaldeeusche taal, die in het Babylonische rijk gesproken werd en daarna de volkstaal der Joden geworden is. Dientengevolge leefde zij tot op de dagen der Makkabeërs nog slechts kwijnend in geschrifte voort, nam niet alleen Syrische, maar ook Perzische en Grieksche woorden op, verloor gedurig meer hare vroegere reinheid en geraakte eindelijk geheel in onbruik.

Enkele kleinere gedeelten des O. V. zijn geschreven in de genoemde Chaldeeusche taal, t. w. Ezra IV: 8—VI: 18, VII: 12—26, Jer. X: 11, Dan. II: 4—VII: 28. Zij behelzen meerendeels authentieke stukken, maar strekken tevens ten bewijze, hoezeer de Joden in de ballingschap met de taal der Babyloniërs vertrouwd geworden waren. Later toen zij, in hun vaderland teruggekeerd, onder de macht der Syriërs gekomen waren, vooral ten tijde van Antiochus IV, nam de Chaldeeusche taal in den mond des volks ook Syrische vormen op. Zoo ontstond allengs het Syro-chaldeeusch, dat in den tijd van Jezus gemeenlijk gesproken werd en waarvan hij zich bij zijn onderwijs doorgaans schijnt bediend te hebben. Sporen hiervan zijn ons hier en daar bewaard gebleven, waar zijne woorden in het oorspronkelijke worden medegedeeld (Marc. V: 41, XV: 34. Vgl. Joh. XX: 16, Marc. X: 51, 1 Kor. XVI: 22). Dit Syro-chaldeeusch ging toen voor Hebreeusch door en werd gemeenlijk met dien naam genoemd. Het oorspronkelijk geschrift van Mattheus o. a., waarvan

Papias melding maakt, en hetwelk men vermoedt, dat in ons eerste Evangelie grootendeels is opgenomen, was in die taal opgesteld.

Inmiddels had zich de Grieksche taal, na hare Attische zuiverheid onder den invloed van het Macedonisch dialect verloren te hebben, door de veroveringen van Alexander den Grooten over geheel Azië verspreid, vooral in Egypte en Syrië. In het eerst waren het de meer aanzienlijken, die haar bezigden, omdat zij aan de hoven gesproken werd en haar gebruik voor een teeken gold van hoogere ontwikkeling. Allengs drong zij met de westerse beschaving dieper door onder het volk. Ook handelsbelangen waren dienstbaar aan de uitbreiding harer heerschappij. Te Alexandrië vooral, waar zeer vele Joden woonden, die te zamen ongeveer twee vijfden uitmaakten van de bevolking der stad, werd de Grieksche letterkunde vlijtig beoefend. Daar ontstond en van daar verspreidde zich alom het zoogenaamde Alexandrijnsche dialect. Door de Grieksche overzetting van het O. V., die te Alexandrië vervaardigd is, werd dit dialect het gemeengoed ook der Joden, die het, nevens hunne volkstaal, zelfs in Palestina spraken. Het was echter, gelijk zich begrijpen laat, op verre na geen zuiver, maar een verbasterd en door talloze Hebraïsmen verontreinigd Grieksch, waarvan zij zich bedienden. In dit dialect werd het evangelie buiten Palestina alom verkondigd en zijn al de boeken des N. V., die wij bezitten, geschreven. Er bestaat geen grond voor de meening, dat

sommige oorspronkelijk in eene andere taal, in het Hebreuwsch of in het Latijn, zouden zijn opgesteld. De Grieksche taal werd in die dagen zoowel te Rome als in het Joodsche land algemeen verstaan, en de schrijvers des N. V. waren van afkomst griekschsprekende Joden, om 't even of hunne vorming den Palestijnschen stempel droeg, of een gemengden, of wel meer bepaald den Alexandrijnschen, gelijk bijv. die van den ongenoemden schrijver aan de Hebreërs.

Er behoort weinig nadenken toe, om in te zien, dat de studie dezer beide talen, waarin de Bijbel geschreven is, eigenaardige moeilijkheden oplevert, al ontbreekt het niet, vooral in onze dagen, aan gepaste hulpmiddelen daartoe. Kost reeds het aanleeren eener vreemde taal voor verreweg de meesten niet geringe inspanning, het ware dan onbegonnen, van ieder, die met den inhoud der H. Schrift wenscht bekend te worden, — en wie moet dit niet wenschen? — de beoefening te vergen zoowel der Hebreuwsche als der Grieksche taal, die thans enkel in geschrifte voortbestaan. Men moet die beoefening aan geleerden overlaten, die daartoe van kindsbeen af worden opgeleid en daaraan geheel hun leven wijden kunnen. Deze waren dan ook te allen tijde de bevoegde mannen, om op het werk der Bijbelvertaling zich toe te leggen en daardoor in de overal bestaande behoeften te voorzien. De taak, die zij te vervullen hebben, vereischt, nevens andere onmisbare bekwaamheden en gaven, vooral de meest nauwkeurige

en volledige kennis zoowel van de oorspronkelijke talen des Bijbels als van die, waarin de overzetting ten behoeve des volks geschiedt. Naarmate deze talen, wat oorsprong, ouderdom, innerlijk karakter en woordvoeging betreft, onderling meer verschillen, is die taak aan meerdere zwaarigheden onderhevig, zwaarigheden, die soms onbeschrijfelijk groot en bijkans onoverkomelijk zijn. Doorgaans waren dan ook de eerste proeven van overzetting in alle talen zeer zwak of zelfs ten halve mislukt, en slechts van lieverlede heeft men zekere betrekkelijke mate van volkomenheid bereikt. Aan vele bestaande vertalingen is eeuwen lang gearbeid. Het religieuse belang des volks stond daarbij altijd op den voorgrond. Het was te doen, om den Bijbel tot een algemeen volksboek te maken. Zoo dragen de meeste dier vertalingen het eigenaardig kenmerk van den tijd, waarin zij vervaardigd zijn. Allerlei aangebrachte veranderingen en bijvoegselen verraden dien soms allerduidelijkst. Men had dan ook te kiezen tusschen eene letterlijk-getrouwe en eene meer vrije wijze van overbrengen. Maar maakt de al te letterlijke lichtelijk inbreuk op het taaleigen, waarin men overbrengt, de meer vrije leidt tot subjectieve willekeur of ontardt niet zelden in eene omschrijvende verklaring, waarbij het oorspronkelijk spraakgebruik verwaarloosd wordt of verloren gaat. Wat men ook kieze, altijd brengt het werk der overzetting, vooral waar het den Bijbel geldt, eene zware verantwoordelijkheid met zich; maar de gewenschte contrôle ont-

breekt niet, opzettelijke vervalsching wordt spoedig ontdekt, en zelfs de ongeletterde kan door onderlinge vergelijking der bestaande vertalingen, althans tot op zekere hoogte, uit eigen oogen leeren zien. Er is in dit opzicht, gedurende welhaast twintig eeuwen, aan de H. Schrift ongeloofelijk veel arbeids besteed geworden, meer dan ooit aan eenig ander boek, welk het ook zij. Duizende bladzijden zouden er gevuld kunnen worden met de opgaven van de oude en nieuwe vertalingen des Bijbels en van de verschillende, telkens herhaalde uitgaven dier vertalingen; en ook dan nog zou die opgave, hoe breed ook, hoogst onvolledig kunnen zijn. Het spreekt vanzelf, dat wij hier enkel de oudste en meest belangrijke vermelden zullen.

Nog was de Hebreuwsche taal onder de Joden niet geheel in onbruik geraakt, toen zij reeds, in en buiten Palestina, behoefte begonnen te gevoelen aan eene bruikbare vertaling des O. V. Tengevolge van de uitbreiding des Christendoms heeft deze behoefte, na de verwoesting van Jeruzalem, zich ook met opzicht tot het N. V. allerwege en gedurig meer geopenbaard. En thans, nu de gansche Bijbel reeds in 150 à 200 verschillende talen en tongvallen, één- of meermalen, is overgebracht, is die behoefte nog op verre na niet bevredigd.

De alleroudste en allerbelangrijkste vertaling des O. V. is de Grieksche, te Alexandrië in de tweede eeuw vóór C. vervaardigd en gemeenlijk die der zeven-

tigen genoemd. Bekend is de fabel, waaraan die naam zijnen oorsprong te danken heeft en die het ontstaan dier vertaling afleidt uit de begeerte van den Egyptischen koning Ptolemeüs Philadelphus (j. 284—247) naar eene volledige verzameling van letterkundige voortbrengselen. Er bestaat namelijk een geschrift, hetwelk zich voordoet als een brief van zekeren Aristeas aan zijnen broeder Philocrates, waarin hij verhaalt, dat de beroemde Demetrius Phalereüs, bibliothecaris des konings, aan dezen den voorslag gedaan heeft, om het Hebreeuwse wetboek der Joden in het Grieksch te doen vertalen, teneinde daarmede de boekverzameling te Alexandrië te verrijken. Er zouden daartoe niet minder dan 72 bekwame Joodsche schriftgeleerden, zes uit iederen stam, uit Jeruzalem ontboden en door den hooge priester Eleazar gezonden zijn. Deze zouden bij Ptolemeüs eene goede ontvangst gevonden en naar een handschrift der wet met gouden letters, dat zij hadden medegebracht, op het eiland Pharos in stille eenzaamheid binnen 72 dagen hun werk volbracht hebben. Men wil zelfs, dat zij in even zoo vele, of wel paarsgewijze in 36 afzonderlijke vertrekken zouden opgesloten zijn geweest en elk hunne eigene vertaling geleverd hebben, welke vertalingen, daarna onderling vergeleken zijnde, op wonderbare wijze woordelijk zouden hebben overeengestemd. Al deze fabelachtige berichten, waaraan, ook volgens de even ongeloofwaardige getuigenis van een anderen Joodschen schrijver Aristobulus, tot het begin der vorige eeuw vrij algemeen

geloof geschonken werd, hadden kennelijk geen ander doel dan om de waarde der overzetting door zulk een oorsprong te verhoogen. De waarheid, die daarbij ten grondslag ligt, is misschien deze, dat de overzetting althans der wet of van de vijf boeken van Mozes, gemeenlijk de Pentateuch genoemd, is uitgegaan van het Joodsche Sanhedrin te Alexandrië, hetwelk twee en zeventig leden telde. Zooveel is zeker, dat gezegde overzetting door Alexandrijnsche geleerden vervaardigd is naar een der handschriften, die toen in omloop waren, en dat er, met het overbrengen van die vijf boeken, die te zamen ook het burgerlijk wetboek der Joden bevatten, ten behoeve van hen, die allengs hunne moedertaal begonnen te vergeten, een aanvang is gemaakt. Dit kan reeds ten tijde van genoemden Ptolemeüs geschied zijn, en de wijze, waarop het geschied is in het toenmalig Alexandrijnsch dialect, met behoud echter van vele Oostersche spreekwijzen, is, gelijk wij reeds hebben opgemerkt, van grooten invloed geweest op de ontwikkeling der Joodsch-Grieksche spreek- en schrijftaal, zelfs op de latere latijnsche kerktaal. De vertaling van de overige boeken des O. V., het werk van verschillende geleerden, is daarop veel later gevolgd en eerst vanlieverlede tot stand gebracht. Sommige boeken, o. a. de Prediker en het Hooglied, zijn met slaafsche getrouwheid overgezet; het boek Job daarentegen is zeer vrij weergegeven, met gebruik van allerlei sierlijke spreekwijzen, aan Grieksche dichters ontleend. Ook

andere boeken zijn met groote vrijheid, Esther en Daniël zelfs naar willekeur vertaald, en de vertaling der historische boeken is over het geheel beter dan die der profetische gelukt. Niet gering zijn, vooral bij Jeremia, de afwijkingen van den Hebreeuwschen tekst, zooals deze later is vastgesteld. Al dit vertaalwerk nu schijnt vóór de eerste eeuw, die aan onze jaartelling voorafgaat, voltooid te zijn. Spoedig kwam het allerwege onder de Joden, ook in Palestina, in zwang, zoodat het gebruik van den Hebreeuwschen bundel er door verdrongen werd. Men nam, ook zonder voorafgaand onderzoek, vrij eenparig aan, dat de Grieksche tekst het oorspronkelijke zuiver teruggaf. Vandaar, dat ook de schrijvers des N. V., waar zij plaatsen aanhalen uit de boeken des O., zich doorgaans van deze overzetting bedienen en dan ook hare onnauwkeurigheden en fouten mede overnemen, ja, daarvan zelfs voor hun doel partij trekken. Ons komt dit met recht hoogst bedenkelijk en met de ingeving der H. Schrift, waaraan zij geloofden, volstrekt onvereenigbaar voor; maar de vrijheid, die zij zich te dezen opzichte veroorloven, was onder hunne tijdgenooten reeds gewoon geworden en werd door hen bijkans onbewust, zoo 't schijnt, genoten. Niemand maakte hun daarvan een verwijt, en op hun voorbeeld is de overzetting der LXX, zooals zij heet, van de Joden in kerkelijk gebruik op de Christenen overgegaan.

Nevens deze beroemde Grieksche vertaling zijn er, van de tweede eeuw na C. af, door Joden en Christenen

nog andere vervaardigd, die vermelding verdienen. Twisten over de opvatting van sommige betwistbare bijbelplaatsen, o. a. Jes. VII: 14, gaven aanleiding, dat men van weerskanten behoefte begon te gevoelen aan eenige meerdere overeenstemming van den Griekschen met den Hebreeuwschen tekst. Zekere Aquila vertaalde daarom, omstreeks het midden dier eeuw, het O. V. met groote angstvalligheid zóó letterlijk als immer mogelijk was. Kort daarna werkte Theodotion den Griekschen tekst, met nauwkeurige inachtneming van het oorspronkelijke, zóó gelukkig om, dat zijn werk aan de Christenen bij uitstek geviel, die o. a. aan zijne vertaling van Daniël, in plaats van die der LXX, bij hun kerkgebruik de voorkeur gaven. Vrijer en in sierlijker vormen, meer de denkbeelden dan de woorden teruggevend, ging Symmachus, tegen het einde dier eeuw, bij zijne vertaling te werk. Van deze drie, elk in hare soort verdienstelijke overzettingen zijn ons, behalve het boek Daniël van Theodotion, slechts kleine, ofschoon talrijke fragmenten of brokstukken bewaard gebleven. Bij de groote verscheidenheid, die hiervan het gevolg was in de handschriften, deed zich de behoefte gevoelen aan zuivering van den veelszins verbasterden en verminkten Griekschen tekst. Aan die behoefte zocht de geleerde kerkvader Origenes in de derde eeuw tegemoet te komen door de uitgave zijner Hexapla, een werk, dat in zes kolommen naast elkander bevatte den oorspronkelijken tekst, geschreven met Hebreeuwsche en

Grieksche letters, de vertaling der LXX, de drie genoemde vertalingen van Aquila, Symmachus en Theodotion, en, voorzover hij ze bezat, ook nog andere Grieksche. Zijn werk, de vrucht van stalen vlijt en volharding, is voor ons verloren gegaan, en de invloed daarvan op den tekst der gebruikelijke Grieksche vertaling laat zich evenmin nauwkeurig bepalen als die van de zorg, door Lucianus en Hesychius, tegen het einde der derde eeuw, aan de herstelling van dien tekst besteed. Bij de verdere verbreiding des Christendoms werd het O. V. ten dienste der nieuwbekeerden doorgaans naar den leiddraad der Grieksche vertaling in de landtaal overgebracht. Dit geldt o. a. van de oudste Latijnsche vertaling, gemeenlijk de *Itala* genoemd, van de Ethiopische, van meer dan ééne Egyptische, van de Armenische, de Gothische, de oud-Slavonische en meer andere vertalingen. Welke waarde zij ook overigens hebben mogen, in elk geval zijn zij niet naar den oorspronkelijken Hebreewschen, maar enkel naar den Griekschen tekst vervaardigd.

Anders daarentegen is het gelegen met de Chaldeeuwsche overzetting of *Targum*. Deze zocht, toen de Hebreewsche taal had opgehouden de levende volkstaal der Joden te zijn, het oorspronkelijke bij de voorlezing in de synagogen voor hen duidelijk en verstaanbaar te maken in Palestina en Babylon. Dit overzetten, hetwelk soms tot meer of minder breed omschrijven oversloeg, geschiedde in 't eerst mondeling, doch volgens

eene vaste methode en door eene bepaalde klasse van geleerden, zoodat daaruit allengs eene in hoofdzaak gelijkkluidende overlevering ontstond, die eerst later werd in schrift gesteld. Wij bezitten nog die van Onkelos over den Pentateuch en ten deele die van Jonathan over de Profeten. Deze Targums zijn door de Joden te allen tijde zeer hoog geschat en behelzen nog voor ons belangrijke bijdragen ter verklaring van de boeken des O. V. Ook de Samaritaansche Pentateuch verdient hier genoemd te worden, omdat daarin het eenig geloofwaardig overblijfsel¹ vervat is van het Arameesch dialect der Samaritanen, hetwelk aan het Galileesche na verwant is.

Met behulp der Joden is de oudste Syrische vertaling door Arameesch-sprekende christenen zeer vroeg vervaardigd naar den Hebreeuwschen tekst. Zij klimt op tot den aanvang der tweede eeuw en draagt den naam van Peschito, d. i. eenvoudig of getrouw. Hare getrouwheid is geene letterlijke en vrij van hinderlijke stijfheid, maar ook vrij van den wansmaak en groven onzin, die elders, bijv. in de Targums, wordt aangetroffen. Zij is vermoedelijk de alleroudste van alle christelijke vertalingen des O. V. Voor hare oudheid pleit o. a., dat zij als kerkelijke vertaling bij alle latere Syrische secten evenzeer in gebruik was. Later zijn daaruit, toen het Syrisch in onbruik gekomen was, de Arabische vertalingen des O. V. voortgevloeid, als ook eene slaafs-woordelijke, door den bisschop Paulus van Tela in 617 vervaardigd.

Eindelijk moet hier nog de lof vermeld worden van den kerkvader Hieronymus († 420), een man van even groote werkzaamheid als zeldzame bekwaamheid en fijne beschaving. In het Westen las men het O. V. eerst in het Grieksch en, toen allengs de behoefte zich openbaarde aan eene overzetting in het Latijn, kwam vanlieverlede, in verschillende uitgaven, eene Latijnsche vertaling der LXX in omloop, zonder dat de vervaardiger of, indien hier aan meer dan ééne vertaling te denken valt, de vervaardigers daarvan bekend geworden zijn. Zelfs is het onzeker, waar zij eerst ontstaan is. Denkelijk was de Noordkust van Africa er het vaderland van, gelijk het barbaarsch Latijn, dat er in gevonden wordt, en ook de bekendheid van Tertullianus met die vertaling schijnt te verraden. De naam Italische, door Augustinus er aan gegeven, is dan in zoover minder juist, tenzij daarmede mocht zijn aangeduid, dat zij in Italië veel gebruikt werd. Hoe dit zij, de groote verscheidenheid der handschriften, die in omloop waren, en het gebrekkige der vertaling zelve bracht Hieronymus reeds in 382, toen hij zich te Rome bevond en onledig hield met eene nieuwe vertaling des N. V., tot de overtuiging, dat hier hulp verschaft moest worden. Hij begon terstond met de vluchtige verbetering van het Psalmboek naar de LXX, waaruit het Psalterium Romanum is voortgevloeid, en daarna, toen hij naar Bethlehem, zijne eigenlijke woonplaats, was teruggekeerd, ging hij tot eene meer doortastende over, die als Psal-

terium Gallicanum in gebruik gekomen is. Maar hij deinsde zelfs voor het werk eener eigene Latijnsche overzetting van al de boeken des O. V. onmiddellijk uit het oorspronkelijke niet terug. Onderscheidene bisschoppen moedigden hem daartoe aan, en de hulp van Joodsche geleerden, die hij inriep, en van sommige reeds bestaande vertalingen maakte hij zich daarbij ten nutte. Deze arbeid, waarmede hij van 392 tot 404 onafgebroken bezig was, ofschoon in sommige gedeelten niet vrij van overijling, is uitnemend gelukt en verdient, naar zijnen tijd beoordeeld, voortreffelijk genoemd te worden. De vertaling is evenmin te vrij als al te woordelijk en daardoor voor kerkelijk gebruik bij uitstek geschikt. Desniettemin vond zij in het Westen eerst veel tegenspraak; de nieuwhed schrikte velen af. Niet dan langzaam werd de tegenstand overwonnen, en eerst van den tijd van Gregorius den Groote, d. i. van de zevende eeuw af, werd deze overzetting algemeen gebruikt als *Vulgata*, met uitzondering van het Psalmboek, hetwelk door het bovengenoemde Psalterium Gallicanum vervangen werd, en enkele apocriefe boeken. Groot is de invloed, dien de beroemde kerkvader hierdoor in de Westersche kerk heeft uitgeoefend en nog altijd blijft uitoefenen op de Roomsche-Katholieken. Zelfs de latere Protestantsche vertalingen zijn aan dien invloed niet ontkomen.

Het was tot dusver enkel over vertalingen des O. V., eerst vooral ten behoeve der Joden, daarna ook der

Christenen vervaardigd, dat wij spraken. Van nu aan echter houden wij ons uitsluitend bezig met de Bijbelvertalingen, die door de uitbreiding des Christendoms onder de volken der aarde zijn te voorschijn geroepen. Juist de bestemming des Christendoms, om wereldgodsdienst te zijn, heeft ze vermenigvuldigd tot op onze dagen. Het verhaal van het gebeurde op den eersten pinksterdag, Hand. II, behelst de zinnebeeldige voorstelling dezer groote waarheid, dat het evangelie des koninkrijks, door Christus eenmaal verkondigd, tot elke natie gebracht moet worden in hare eigene taal. De Mohammedaan, tot welken landaard hij ook behoren moge, leest den koran slechts in het Arabisch en hecht groote waarde aan het prevelen van woorden en letterklanken, die hij niet of slechts ten halve verstaat. Maar het evangelie ontleent zijne beteekenis en kracht niet aan de taal, waarin het beschreven is. Op zijn inhoud, die in alle talen dezelfde blijft, komt het boven alles aan. De letter is als 't ware slechts het aarden vat, waarin de kostelijke schat ons is overgeleverd. De geest is 't, die levend maakt, en eerst door vertaling wordt voor allen de toegang geopend tot die stroomen van levend water, die een ieder behoeft, om zijnen dorst te lesschen. Van de vroegste tijden af gingen evangelieprediking en bijbelvertaling hand aan hand, en de vertalingen, zoover zij tot ons gekomen zijn, mogen de blijvende gedenkteeken heeten van de onafgebrokene verbreiding des Christendoms op aarde.

Van de oudste Syrische vertaling, Peschito genaamd, spraken wij reeds met een enkel woord. Zij bevat, behalve het O., ook het N. V. en ontleende haren oorsprong aan de zeer vroegtijdige vestiging des Christendoms in Syrië. Bekend is het, dat de heidenmissie, ook volgens Hand. XIII, van Antiochië is uitgegaan. De gemeente, daar gevestigd, is de vruchtbare moeder geweest van vele andere, ook in het buitenland. Wel sprak en verstond men er het Grieksch; maar op het land was toch het Syrisch de volkstaal gebleven. Dit was aan de andere zijde van den Eufraat, in Mesopotamië, waar het evangelie mede zeer vroeg ingang vond, nog veel meer het geval. In de tweede eeuw onzer jaartelling bloeide daar onder de Christenen eene Syrische letterkunde, waartoe ook deze oudste vertaling mag gerekend worden. Van haren oorsprong en de wijze harer vervaardiging weten wij niets met zekerheid; maar het kerkelijk aanzien, dat zij door alle tijden heen, bij Nestorianen zoowel als bij Monophysieten, genoten en behouden heeft, wettigt het vermoeden, dat zij van de kerk zelve is uitgegaan. Opmerking verdient, dat niet minder dan vijf geschriften des N. V. in deze overzetting ontbreken, t. w. de 2de brief van Petrus, de 2de en 3de van Johannes, de brief van Judas, benevens de Openbaring van Johannes. Dit verschijnsel wijst naar een tijd terug, waarin deze boeken nog niet geacht werden tot den kerkelijken kanon te behooren, gelijk zij dan ook later door de Syrische kerk daarin niet zijn

opgenomen. Overigens is deze vertaling, al komen daarin ook latere inlasschingen voor, van zeer groote waarde, ook voor de vaststelling van den oorspronkelijken tekst des N. V.

Behalve deze alleroudste Syrische vertaling, door den Syrischen kerkvader Ephraëm van Edessa († 378) reeds als zeer oud vermeld, bezitten wij nog eene jongere, de *Philoxeniaansche* genoemd, omdat zij, tengevolge van langdurige dogmatische twisten in de Syrische kerk, op aandrang van den monophysietischen bisschop van Hiërapolis, Philoxenus of Xenajas, door den landbisschop Polycarpus vervaardigd en in 508 voltooid is. De *Peschito* ligt daarbij den grondslag; doch zij streeft naar eene meer letterlijke overeenkomst met den Griekschen tekst, soms tot onverstaanbaar wordens toe. Later, in 616, is zij door zekeren Thomas van Charkel of Heraclia (dus geheeten naar een vlek in Palestina, vanwaar hij afkomstig was) nagezien en met kantteekeningen, aan de Grieksche handschriften ontleend, verrijkt. Ook bestaat er nog eene *Jeruzalemsch-Syrische* vertaling, welke voor het gebruik in Palestina schijnt bestemd te zijn geweest.

De *Ethiopische* vertaling dagteekent van de vierde eeuw, toen de christelijke kerk, ten tijde van Konstantijn den Groote, door twee Tyriërs, Frumentius en Aedesius, in Ethiopië of Abyssinië gevestigd werd. Zij is vervaardigd uit het Grieksch door een Ethiopiër in het toenmaals heerschende dialect, behelst in de Evangelien

dikwijls meer dan ééne lezing, het gevolg, zoo 't schijnt, van het gebruik van meer dan één handschrift, en is in de Paulinische brieven meer omschrijving dan bloote vertaling.

Aan Egyptische vertalingen bestond voor Alexandrië en andere steden van Neder-Egypte, waar Grieksch gesproken werd, geen behoefte; maar op het land en vooral in Opper-Egypte of Thebaïs bleef de Egyptische taal de heerschende, en na den val der Ptolemeüssen breidde zij zich zelfs verder uit. De volkstaal heet de Koptische en is tot op onze dagen onder de overgeblevene monophysietische christenen nog altijd in kerkelijk gebruik. Er bestaan verschillende overzettingen des Bijbels in die taal, zoowel in het Memphitisch dialect, dat in Neder-Egypte gesproken werd, als in het Thebaïsch of Sahidisch, gelijk het gemeenlijk genoemd werd, hetwelk in Opper-Egypte tehuis behoorde. Het laat zich bewijzen, dat deze vertalingen, waarvoor een nieuw alfabet gebezigd werd met letterfiguren, grootendeels aan het Grieksche ontleend, reeds in het begin der vierde eeuw aanwezig waren. Ook nog eene derde bestaat er, de Basmurische genoemd, die tusschen deze beide ongeveer het midden houdt.

De Armenische Bijbelvertaling is haren oorsprong verschuldigd aan de bemoeiingen van Miësub, die in het begin der vijfde eeuw voor zijn volk een eigen letterschrift ontwierp, en van den patriarch Isaäk. Wel was het Christendom er reeds veel vroeger bekend en

vooral in het begin der vierde eeuw verbreid geworden; maar men bediende er zich in het eerst van den Syrischen Bijbel. De vertaling geschiedde dan ook aanvankelijk uit het Syrisch, doch werd door twee leerlingen van Miësrob, die van de Synode, te Efeze in 431 gehouden, een Grieksch handschrift hadden meegebracht, voltooid, nadat zij vóóraf te Alexandrië zich nog nader hadden toegelegd op de beoefening der Grieksche taal. De kennis echter der Peschito, die zij bezaten, is natuurlijk van niet geringen invloed op hunnen arbeid geweest.

Van de Georgische en Perzische vertalingen als min belangrijk zwijgen wij, om nog alleen, wat het Oosten betreft, van de Arabische te gewagen. De veroveringen der Muzelmannen in Azië, Africa en Spanje gingen wel doorgaans gepaard met de stelselmatige uitroeiing der christelijke kerk in die overheerde landen; maar waar zij nog bleef voortbestaan, gelijk met nestoriaansche zoowel als monophysietische secten in Azië en Africa het geval was, verkreeg de Arabische taal zóózeer de overhand, dat zich onder de Christenen de behoefte deed gevoelen aan eene overzetting des Bijbels in die taal. Er bestaan dan ook zulke overzettingen deels middellijk, deels onmiddellijk aan het Grieksch ontleend, waarvan sommige van vrij vroege dagteekening zijn, zonder dat daaronder ééne gevonden wordt, die met kerkelijk gezag is bekleed geworden.

Wenden wij onzen blik naar het Westen, dan trekt vooral de arbeid, aan de Latijnsche Bijbelvertaling reeds vroeg besteed, onze aandacht tot zich. Men onderscheidt er twee, zooals reeds uit het gezegde over Hieronymus gebleken is. Maar de oudste, de Italische genaamd, die, omstreeks het midden der tweede eeuw vervaardigd, ten tijde van Tertullianus vrij algemeen in gebruik was en in een aantal van oude handschriften ter onze kennis gekomen is, vertoont zóó groote verscheidenheid, dat haar oorsprong reeds door de kerkvaders wordt afgeleid van verschillende pogingen ter vertolking des N. zoowel als des O. V. Misschien is de oorspronkelijke of eerste proeve later meermalen bearbeid en overgewerkt geworden. Dat de handschriften, die wij er nog van bezitten, voor de tekstcritiek groote waarde hebben, begrijpt men lichtelijk. Toen Hieronymus, bij zijn verblijf te Rome tegen het einde der vierde eeuw, op verzoek van den bisschop Damasus de zaak van den Latijnschen Bijbel zich begon aan te trekken, maakte hij een aanvang met de herziening der vier Evangeliën, die hij in 384 ten einde bracht. Daarna — men weet niet nauwkeurig wanneer — bezorgde hij evenzeer de overige boeken des N. V., en wat hij voor die des O. gedaan heeft, is boven reeds gezegd. Zijn werk was meer herziening der bestaande vertaling, dan dat eener nieuwe overzetting; maar hij vergeleek toch niet enkel de Latijnsche handschriften onderling en raadpleegde ook de oudere Grieksche, die hij bezat.

Reeds vermeldden wij, hoe grooten opgang zijn verdienstelijke arbeid, na kortstondigen tegenstand, gemaakt heeft. De Vulgata is allengs hoog gerezen in de schatting der Christenheid. Tengevolge echter der menigvuldige afschriften, ook voor kerkelijk gebruik, had hare zuiverheid welhaast zoo zéér geleden, dat men van tijd tot tijd pogingen moest aanwenden, om haar tot hare oorspronkelijke gedaante terug te brengen. Dit is o. a. op bevel van Karel de Groote omstreeks 802 door Alcuinus en later meermalen geschied, zonder dat hierdoor de gewenschte eenparigheid verkregen werd. In weerwil daarvan heeft het concilie van Trente in zijne 4de zitting, den 8sten April 1546, deze overzetting voor de authentieke verklaard en met den oorspronkelijken Hebreuwschen en Griekschcn tekst gelijkgesteld, ja, in den grond daarboven geplaatst. Van dien tijd af hebben dan ook de pausen aan de vaststelling van den tekst dezer vertaling, die noodwendig vereischt werd, zich met ernst laten gelegen liggen. Toch duurde het tot op Paus Sixtus V (1585—1590), eer dit werk behoorlijk was ten einde gebracht, en ook toen bleek het nog eene doortastende verbetering te behoeven, die in 1592 onder Clemens VIII tot stand kwam. Deze laatste uitgave, ofschoon het er verre af is, dat zij de Hieronymiaansche overzetting getrouw wedergeven of met den oorspronkelijken tekst des Bijbels nauwkeurig zou overeenstemmen, ligt bij alle volgende ten grondslag. De Roomsche kerk, door haar van

den onfeilbaren stempel harer goedkeuring te voorzien, heeft zichzelf grootelijks benadeeld en hare godgeleerden bij het onderzoek der Schrift veelszins belemmerd. Naar deze Vulgata is de Nederduitsehe uitgave des Bijbels, die in 1599 te Antwerpen bij Jan Moerentorf verschenen is, vervaardigd. Deze, hoeveel zij ook te wenschen overlaat, is kerkelijk goedgekeurd en in zóóver de eenige, waarvan onze Roomsch-Katholieke landgenooten zich bij hunne bijbellezing mogen bedienen. Bekend is, dat de hoogleeraar J. M. Schrant eene verbeterde vertaling heeft vervaardigd, waarop hij vruchteloos getracht heeft de kerkelijke goedkeuring te verwerven, en dat Mr. S. P. Lipman, die in dit opzicht gelukkiger is geweest, zijnen arbeid niet heeft mogen voleindigen.

Onder de Slavische of Slavonische volksstammen in Europa vond het Christendom eerst in het midden der negende eeuw ingang, en wel door twee Grieksche monniken, Cyrillus en Methodius, die hun ook een alfabet en eene Bijbelvertaling bezorgden, uit het Grieksch vervaardigd, maar niet zonder dat de Vulgata daarop invloed had.

De Gothen hadden het Christendom misschien reeds vroeger door gevangenen leeren kennen; doch zij ontvingen het eerst na het midden der vierde eeuw, onder Valens, in den vorm van het Arianisme. Hun bisschop Ulfilas, geboortig uit een Romeinsch geslacht en van Kappadocië afkomstig, doch onder de West-Gothen aan den beneden-Donau gevestigd, vervaardigde voor hen

eene Bijbelvertaling en ontwierp daarvoor, met behulp van het Grieksche alfabet, een eigen letterschrift. Tot op het begin dezer eeuw bezat men daarvan slechts de Evangeliën en een klein gedeelte van den brief aan de Romeinen. Later, na 1851, zijn door Angelo Mai meerdere gedeelten van het N. V. aan het licht gebracht, De letterlijke getrouwheid dezer Gothische vertaling, die tot de Duitsche letterkunde kan gerekend worden, ofschoon de Gothische taal in de middeleeuwen is uitgestorven, is zeer groot, grooter bijv. dan die der Peshito. Het schijnt, dat de brief aan de Hebreërs in deze vertaling niet is opgenomen geweest.

Men zal uit onze opgave bemerkt hebben, dat niet al de genoemde oude vertalingen voor onze dagen dezelfde waarde bezitten. Er zijn onder, die wij zonder groote schade missen konden; maar niet weinige, vooral de Syrische, Egyptische en Latijnsche, be wijzen ons voor de vaststelling van den oorspronkelijken Griekschen tekst onschatbare diensten, en alle getuigen zij van den lofwaardigen ijver der Christenheid en van den grooten invloed, dien het Christendom, waar het ingang vond, heeft uitgeoefend op de ontwikkeling en beschaving der oude volken. Bij sommige werd met den Bijbel eerst de grondslag gelegd voor een eigen letterschrift en eene eigene, meer of minder vlijtig beoefende, letterkunde. Vruchten van de uitbreiding des Christendoms, zijn zij daaraan tevens op hare beurt wederkeerig bevordelijk geweest. Het Christendom heeft zich, waar het eenmaal

door evangelieprediking gevestigd was, vooral door den vertaalden Bijbel staande gehonden en is allengs dieper geworteld in het hart en de zeden des volks. Er zijn onder die vertalingen ongetwijfeld hoogst gebrekkige, maar ook de gebrekkigste hebben nog altijd hare vrucht afgeworpen tot verlichting, heiliging en vertroosting van duizenden. Zelfs in de middeleeuwen, toen de Bijbel voor velen een bijkans geheel onbekend boek geworden was, bleef nog altijd het gebruik der kerkelijke pericopen, volgens de Latijnsche vertaling, in de kloosters eenig licht verspreiden. En aan de Hervorming der zestiende eeuw, die de H. Schrift in hare eer heeft hersteld, waren velerlei pogingen voorafgegaan, om haar door verschillende uitgaven des Bijbels, waartoe de boekdrukkunst uitstekende diensten bewees, en door overzettingen uit de Vulgata in de volkstaal opnieuw te brengen onder het oog van allen, zonder onderscheid.

Wij zijn genaderd tot den nieuwen tijd, die met de eeuw der Hervorming is aangebroken.

De Bijbel was in de Latijnsche taal voor de volken van Europa allengs te eenemale onverstaanbaar geworden. Waar men in de middeleeuwen godsdienstige stichting begeerde, moest het verlangde voedsel in de volkstaal worden toegediend. Aan eigenlijk gezegde vertalingen des Bijbels werd echter in die dagen van diepe onwetendheid niet gedacht. en wil, dat Angelsaksi-

sche evangelieboden, naar Engeland overgestoken, er zich in de achtste eeuw en later op hebben toegelegd. Ook de Waldenzen in de twaalfde en het begin der dertiende eeuw zouden er zich in het zuiden van Frankrijk mede hebben bezig gehouden. In Duitschland bewerkte men in dichtmaat Evangeliën-harmoniën. Ook rijmbijbels, psalmboeken en berijmde Levens van Jezus, ofschoon niet zonder apocriefe bijvoegsels, werden er naar de woorden der H. Schrift vervaardigd. Maar hetgeen daarvan in onze dagen nog overig is, klimt niet hooger dan tot de veertiende eeuw op en heeft enkel letterkundig belang. Eerst met de tweede helft der vijftiende eeuw breekt de dageraad aan van den nieuweren tijd. De boekdrukkunst was toen uitgevonden (1423); de verovering van Konstantinopel door de Turken was aanstaande (1453); de ontdekking van America zou later volgen (1492), en wie telt al de bekwame mannen en groote gebeurtenissen op, die onder het hooge Godsbestuur hebben meegewerkt? Eerst nu komen allerlei Hoogduitsche vertalingen des Bijbels te voorschijn, meestal naar den tekst der Vulgata uiterst gebrekkig bewerkt, en nog weinig onder het volk verspreid, maar die toch van nieuw leven en vernieuwde krachtsinspanning getuigen. Al meent men niet minder dan 17 uitgaven van zulke vertalingen te kunnen onderscheiden, de exemplaren, daarvan overig, zijn letterkundige zeldzaamheden geworden, en de drukkerijen van Mainz, Straatsburg, Augsburg en Neurenburg, vanwaar zij zijn uitgegaan,

zijn beroemder geworden dan de namen der onbekende vertalers. Zóó uiterst gebrekkig waren zij, dat men nauwelijks begrijpen kan, hoe men er zich met eenige vrucht van heeft kunnen bedienen. Toch hebben zij ongetwijfeld vrucht gedragen en wat beters voorbereid. En zóó weinig was, in weerwil daarvan, de H. Schrift in die dagen algemeen bekend, dat het voor den nog jeugdigen Luther, ofschoon reeds Baccalaureüs, d. i. Kandidaat in de letteren en wijsbegeerte, eene rijke vondst was, toen hij op de boekerij van het klooster te Erfurt den ganschen Bijbel in de Latijnsche overzetting aantrof. Ook Karlstadt verklaarde Doctor in de Godgeleerdheid geworden te zijn, zonder ooit den Bijbel gelezen te hebben. Maar reeds heb ik daar den naam van den grooten hervormer genoemd, wiens reuzenwerk op ééns al den arbeid zijner voorgangers overtroffen en de pogingen van hen, die omstreeks denzelfden tijd de hand aan dit werk geslagen hadden, in de schaduw gesteld en verijdeld heeft. Al had hij niets meer aan de wereld geschonken dan den door hem bewerkten Hoogduitschen Bijbel, hij zou zich daardoor alleen een onsterfelijken roem en de meest duurzame verdienste verworven hebben.

Martijn Luther, op den Wartburg gevangen, bearbeidde er met stalen vlijt de vertaling des N. V., die in September 1522 te Wittenberg in het licht verscheen en met groot gejuich ontvangen werd, zoodat de drukpers ternauwernood door telkens herhaalde uit-

gaven aan al de aanvragen, die van alle zijden inkwamen, kon voldoen. Uit zijne vrijwillige gevangenschap naar Wittenberg teruggekeerd, zette hij, met behulp van zijne vrienden Melanthon, Justus Jonas, Cruciger en anderen, wier rijke taalkennis hem niet weinig te stade kwam, den arbeid voort. Van het O. V. verschenen achtereenvolgens de Pentateuch in 1523, de overige historische boeken in 1524, later de dichtkundige en eindelijk ook de profetische, zoodat in 1532 de eerste volledige Bijbeluitgave naar den grondtekst, met de apocriefe boeken des O. V. in het licht verscheen, die bij zijn leven nog tienmalen herhaald en zelfs na zijn dood nog uit zijne nagelaten aantekeningen herzien en ontelbare malen nagedrukt is. Er bestaat tusschen deze uitgaven eenige verscheidenheid. De bekende onechte plaats b. v. 1 Joh. V: 7 werd door Luther zelve niet vertaald noch in den tekst opgenomen, maar is er eerst later, te onrecht, ingevoegd. Men staat daardoor soms in twijfel, met dezen Hoogduitschen Bijbel voor zich, of en in hoever men den oorspronkelijken tekst van Luther onder de oogen heeft. Maar die verscheidenheid betreft slechts zaken van ondergeschikt belang. In het algemeen beschouwd en naar zijnen tijd beoordeeld, mag men zonder overdrijving zijn werk bijkans een wetenschappelijk wonder noemen. Het is althans een schoon gedenkteeken van zijne zeldzame bekwaamheid en van zijne bergenverzettende geloofskracht. De taalkunde was toen nog in hare kindschheid; de schrift-

verklaringen, die er bestonden — alleen de voortreffelijke aantekeningen van Erasmus en den arbeid van de Lyra uitgezonderd — boden geen hulp; de oude overzettingen, die hij kon raadplegen, evenmin, en de betere methode moest nog worden uitgevonden en beproefd. In dezen staat van zaken kan het ons niet verwonderen, dat er soms dagen achtereen moest gezocht worden naar de beteekenis van een enkel woord of de beste overbrenging eener min gewone spreekwijze. Maar al deze zwarigheden heeft Luther door noeste vlijt en met fijnen tact weten te overwinnen. Zonder zich angstig aan de letter te binden, gaf hij den grondtekst vrij woordelijk terug en bewaarde hij het Oostersche coloriet, zooveel de Hoogduitsche taal dat verdroeg. Hij had het eerst den moed, om van de Vulgata af te wijken, overal waar deze naar het oorspronkelijke verbetering behoefde. Men roemt den adel en de kracht der taal, waarvan hij zich bediend heeft. Zijne moedertaal, toen nog ongevormd en ruw, wist hij tot zijn doel zóó te kneden en haren rijkdom zóó te gebruiken en voor het oog zijner landgenooten ten toon te spreiden, dat men daarvan een nieuw tijdvak dagteekent van hare letterkundige beoefening. Zeker heeft hij ook meermalen misgetast en aan later eeuw niet weinig overgelaten, wat, bij voortgezette studie, verbetering vereischte. Maar toch verbeterd, in den eigenlijken zin des woords, heeft niemand het hem tot op dezen dag, en onberekenbaar groot is de invloed geweest, door deze Bijbelvertaling,

dit gedenkteeken van Duitschlands nationalen roem, in hoogere en lagere standen uitgeoefend. De harten zijn er door gewonnen voor de zaak der Hervorming, en de schatten des heils, in den Bijbel vervat, zijn er door toegankelijk geworden voor landlieden en stedelingen, bewoners van hutten en paleizen. Uit den heftigen tegenstand, dien zij bij Roomsch-Katholieken gevonden heeft, werd voor allen openbaar, dat de Hervorming geen machtiger bondgenoot en Rome geen grooter vijandin had dan de H. Schrift en hare verspreiding. Nog altijd is Luther's Bijbelboek in Duitschland algemeen in eere, en het voorbeeld, daardoor gegeven, heeft allerwege navolging gewekt en gevonden. Wat ons vaderland betreft; de Protestanten, die zich naar Luther noemen, plegen zich te bedienen van de Nederduitsche uitgave der vertaling van Luther in 1648 door Ad. Visscher, zooals zij in 1823, door de Synode herzien en verbeterd, in het licht verschenen is.

In Frankrijk is men te dezen opzichte minder gelukkig geweest dan in Duitschland. Na eene zwakke poging van Jaques le Fèvre verscheen in 1535 in Zwitserland de Bijbelvertaling van Rob. Olivetanus, die, ofschoon in 1551 te Genève verbeterd uitgegeven, geen grooten opgang maakte. Later sloegen mannen als Diodati in 1646, Sam. Desmarets in 1669, David Martin in 1696, J. F. Ostervald in 1744 handen aan het werk; doch geen dezer vertalingen heeft zich eene duurzame heerschappij verworven. Gelijk de Geneefsche vertaling

nog in 1835 verbeterd verschenen is, zoo ziet thans te Parijs eene nieuwe vertaling, bij gedeelten bewerkt en uitgegeven, het licht. Zij is het werk van vrijzinnige Protestantsche geleerden.

De Hervormde kerk in Engeland ontving eerst in 1568 uit handen van koningin Elizabeth eene, door de gezamenlijke bisschoppen, onder de leiding van den aartsbisschop Parker, bewerkte uitgave des Bijbels in de volkstaal. Men houdt er zich thans, mede onder toezicht der bisschoppen, met eene nieuwe bewerking der bestaande bezig, die echter nog verschijnen moet.

Nergens kwamen in de eeuw der Hervorming meer vertalingen te voorschijn dan in Polen, waar dan ook zeer groote verscheidenheid van geloofsovertuiging heerschte. Men vond er eene Luthersche, eene Gereformeerde, eene Unitarische, en deze werden gedurig herzien en verbeterd.

Maar waar vond ik het einde, zoo ik op deze wijze voortging met de vermelding van al de vertalingen, in de verschillende landen van Europa verschenen en niet enkel door Protestantsche, soms ook door Roomsche godgeleerden bewerkt? Men is daarbij zelfs tot allerlei bijzondere dialecten afgedaald. Vooral sedert, tegen het einde der vorige eeuw, de zendingssijver allerwege was begonnen te ontwaken, zagen de daarna, op het voorbeeld van Engeland, opgerichte Bijbelgenootschappen zich een onmetelijk arbeidsveld geopend. Ontelbaar zijn de vertalingen, ten dienste dier genootschappen vervaardigd. Ook het Nederlandsche Bijbelgenootschap is

niet achtergebleven en heeft o. a. den Javaanschen Bijbel, door onzen landgenoot Gericke, met hulp van Roorda en anderen, bewerkt, in 1854 volledig in het licht gezonden. Hierdoor is de grondslag gelegd voor de evangelieverspreiding op Java. Niet minder heeft datzelfde Genootschap zich aan den Maleischen Bijbel en aan overzettingen des Bijbels in de taal der Battaks, der Boegineezen en Makassaren en andere volksstammen van den Indischen Archipel laten gelegen liggen, al is niet al deze arbeid evenzeer gelukt of reeds ten einde gebracht. Het verdient daarom de duurzame ondersteuning van alle Bijbelvrienden zonder onderscheid. Zonder twijfel zijn er aan den breedgetakten boom, door de Bijbelgenootschappen geplant, ook onrijpe vruchten gegroeid; maar het gebrekkige is voor verbetering vatbaar, en het laat zich niet berekenen, hoezeer al deze pogingen tot Bijbelverspreiding bevorderlijk zijn geweest aan de uitbreiding der taalwetenschap in onze dagen, en vooral aan de evangelieprediking onder de heidenen. Nergens, kan men zeggen, is het Christendom enkel door Bijbelverspreiding gekomen, — de levende stem des woords is onmisbaar — maar ook nergens heeft het, blijkens de geschiedenis, duurzaam postgevat en vrucht gedragen, tenzij de Bijbel in de volkstaal er het volksboek bij uitnemendheid geworden was.

Wij eindigen met ons eigen vaderland, waarvan tot dusver gezwezen is.

Hetgeen hier aan de Hervorming is voorafgegaan, was, wat Bijbelvertaling betreft, evenals in Duitschland, hoogst gebrekkig en onvolkomen. Zonder te spreken van v. Maerlant's Rijmbijbel, in 1270 verschenen, hebben wij eene overzetting des O. V. uit het Latijn der Vulgata te vermelden, die, ten dienste van Jan Tay in het begin der veertiende eeuw vervaardigd, enkel de geschiedkundige boeken behelsde en uit de profetische alleen datgene, wat op de geschiedenis betrekking heeft, benevens de dichtkundige boeken, die den naam van Salomo dragen. Ook zijn de overige boeken, en de Psalmen afzonderlijk, verschenen en is later in drie gedeelten het N. V. vertaald uitgegeven. Maar de vertaling was hoogst gebrekkig, de woordenkeus plomp en onbeholpen, de vorm weinig behagelijk, en de exemplaren schijnen weinig verspreid te zijn. De Kroniek zegt, dat men meer dan 400 kronen moest nederleggen voor een deugdelijk afschrift. Eerst tengevolge van de uitvinding der boekdrukkunst is genoemde overzetting des O. V. in 1477 te Delft in meer volledigen vorm in het licht verschenen, en slechts enkele jaren later werd, bij een herdruk te Keulen, het eerst afzonderlijk uitgegeven N. V. daaraan toegevoegd. Deze schrede voorwaarts bracht te weeg, dat nu ons volk in twee of drie editiën — want ook de Lubecksche Bijbel van 1493 werd hier veel gelezen — de gansche H. Schrift voor ruim 40 kronen in zijn bereik had. Nadat echter de Hervorming in Duitschland en elders begonnen, Eras-

mus met zijne Grieksche uitgave en Latijnsche vertaling des N. V. opgetreden en Luther's Bijbelvertaling verschenen was, stond de weg tot verder voortgaan open. Wij zwijgen van eene platduitsche uitgave van den Bijbel van Erasmus, die te Delft in 1524 het licht zag. In hetzelfde jaar, waarin Luther's N. T. verscheen, kwam er eene Nederlandsche vertaling van uit, en men wil, dat tot op 1543 toe de Bijbel, of het O. of N. V. afzonderlijk, meer dan honderdmalen is herdrukt. De eerste volledige Nederlandsche Bijbel verscheen in 1526, in twee statige folio-deelen, te Antwerpen bij Jacobus van Liesveldt. Deze volijverige man heeft in 1545 een der latere drukken, wegens eene daarin voorkomende aantekening, met zijn hoofd geboet. Om zijn marteldood bleven zijne herhaalde Bijbeluitgaven onder het volk in hooge eere. Vooral die van 1542, de laatste door hem zelve bezorgd, was boven elke andere geliefd. Deze Bijbel was 't, »over wiens bladen onze »vaderen hunne tranen geweend en hunne bange zuchten geslaakt hebben, die de schuw verscholen vriend »was hunner eenzame uren, het gouden kleinood, waar»voor goed en bloed werd veilgeboden". De Liesveldtsche Bijbel was vervaardigd naar de vertaling van Luther, voorzoover deze toen reeds verschenen was, en volgde in de overige boeken nagenoeg de bovenvermelde Keulsche uitgave. Eerst na 1558 geraakte hij allengs in onbruik. Er verschenen namelijk in 1556 te Emden twee nieuwe Bijbeluitgaven, waardoor hij overschaduwde werd.

De eene, bij S. Mierdsman en J. Gheillyart, volgde tot het boek Job den Liesveldtschen tekst, en vandaar af, ook in het N. T., de overzetting van Zürich van 1548. De andere, bij Gilles van der Erve, bevatte het N. T., zooals het door Joh. van Utenhove en andere Nederlandsche ballingen ten dienste hunner landgenooten bewerkt was. Deze uitgave, in 1559 opnieuw naar den Griekschen tekst van Rob. Etienne (Parijs, 1550) verbeterd en met het O. T. naar de vertaling van Luther, onder vergelijking der Geneefsche, vereenigd, is de Gereformeerde Bijbel geworden, waarvan onze voorouders zich tot op de Statenvertaling bediend hebben, zonder door eenig staats- of kerkgezag daartoe verplicht te zijn. De uitgave van 1562 draagt, gelijk bekend is, naar aanleiding eener zonderlinge aantekening op Neh. III: 5, zooals zij er meerdere bevat, meer bepaald den naam van den Bijbel van Deux Aas. In tal van drukken, soms van meer dan 1000 exemplaren, in groot en klein formaat, met en zonder formulieren, zoowel binnen- als buitenlands verschenen, vond zij altijd gretige koopers en getrouwe lezers. Vooral waren het de uitstekende drukken van Jan Canin (1578) met de even voortreffelijke Delftsche (1579) en Dordsche (1580), die de vroegere, meer oorspronkelijke, uit de liefde des volks verdrongen.

Men bemerkt, deze Bijbel, hoe hoog ook in eere gehouden, was slechts eene vertaling van vertalingen, geene overzetting van den grondtekst. Er was, bij dat

herhaald overgieten, van het oorspronkelijke niet weinig te loor gegaan. Ook was het op vele plaatsen onhandig geschied, en het zuivere Nederlandsche taaleigen werd er te veel in gemist. En dan baarde ook nog de bestaande verscheidenheid der uitgaven bij het kerkelijk gebruik groot ongerief. Men begon allengs te verlangen naar eene eigene, met de vereischte zorg bewerkte, echt Nederlandsche vertaling, zooals Luther er eene aan Duitschland geschonken had. Dit rechtmatig verlangen openbaarde zich reeds in 1571 op de Synode te Emden. De Nationale, in 1578 te Dordrecht gehouden, besloot tot de vervaardiging eener nieuwe overzetting uit den grondtekst. Die van 's Hage in 1586 droeg dit werk aan den beroemden Filips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, op, van wien men wist, dat hij er reeds aan begonnen was. Maar deze wees de vereerende opdracht af, en toen hij haar in 1593, op uitnoodiging der Staten, op zich genomen had, werd hij door allerlei staatkundige bemoeiingen van dezen arbeid, die stille rust vereischte, afgetrokken, zoodat hij er nog slechts zeer weinig mee gevorderd was, toen hij 1598 overleed. Ook zij, die in 1599 met dit werk belast werden, slaagden niet. Zoo bleef het, ook tengevolge der later opgekomen kerkelijke twisten, jammerlijk steken tot op den tijd der Synode, die in 1618 te Dordrecht bijeengeroepen werd.

Hoe uitéénlopend ook de oordeelvellingen zijn, over deze Kerkvergadering vroeger en later uitgesproken, aan hare besluiten ten opzichte der vervaardiging eener

nieuwe Bijbelvertaling heeft men te allen tijde eenparig lof en eere toegebracht. Zij zelve oordeelde dat werk volstrekt noodig en hield zich van de zesde tot de derdiende zitting bezig met de regeling er van. Men besloot, dat de overzetting uit den grondtekst geschieden zou; dat de apocriefe boeken des O. V. achter het N. V. zouden geplaatst worden; dat de gebruikelijke verdeling der kapittels en verzen bewaard zou blijven; dat men den Bijbel van gelijklopende plaatsen, ophelderende aantekeningen en registers zou voorzien; en men maakte zelfs eenige bepalingen omtrent de te volgen taal en spelling. Drie geleerden zouden voor het O. T. en drie voor het N. en de apocriefe boeken, en voorts uit elke provincie twee reviseurs benoemd worden. Deze benoeming geschiedde eerst later, en het adres aan de Staten ter bevordering der zaak werd in de 177ste zitting vastgesteld. Daarop ging men uitéén. Wie had kunnen denken, dat er nog ongeveer twintig jaren verlopen zouden, eer de hoop op een gewenschten uitslag verwezenlijkt werd? Maar de Staten gingen traag tot de goedkeuring der gemaakte bepalingen over en namen eerst den 11den April 1624 een gunstig besluit. Eerst een vol jaar later kwam men te 's Hage bijeen tot onderlinge bespreking van eenige voorloopige schikkingen. Eerst in het najaar van 1626 kwamen de overzetters des O. V., en niet vóór den aanvang van 1628 die des N. te Leiden bijeen. Had de dood inmiddels sommigen der benoemden weggerukt, deze moesten door anderen

vervangen worden. Men meent, dat Bogerman zich vooral voor de vertaling des O. V., die in 1632 gereed was, en Walaëus voor die des N., in 1634 voltooid, hoogst verdienstelijk heeft gemaakt. Daarop had de revisie plaats. De reviseurs, wier getal mede moest worden aangevuld, waren voor het O. T. van 6 Juli 1633 tot 1 Sept. 1634, voor het N. van 16 Nov. 1634 tot 10 Oct. 1635 te Leiden vergaderd. De pest, die in die dagen in Holland vele duizenden wegnam, tastte gelukkigerwijs geen hunner aan. De voltooide vertaling, zonder verdere goedkeuring van de Kerk ontvangen te hebben, werd in 1636 ter perse gelegd, en wel door den Amsterdamschen drukker P. A. van Ravesteijn, die tot dat einde zich naar Leiden begeven had, en zij verscheen in 1637 in twee verschillende uitgaven, de eene met, de andere zonder kanteekeningen, maar van de approbatie der Staten voorzien, bij de Weduwe en Erven H. J. van Wouw aldaar, die het copierecht voor den tijd van 15 jaren van de Staten verkregen hadden.

Het duurde nog geruimen tijd, eer deze nieuwe overzetting algemeen was ingevoerd. Het laatst is dit, meent men, in de classis van Zutphen in 1652 geschied. In Holland o. a. besloot men nog in 1639, dat het aan de vrijheid der bijzondere kerken of gemeenten moest worden overgelaten, welke overzetting, de nieuwe of de oude, men gebruiken wilde. Te Amsterdam geschiedde de invoering in Mei 1641, en dit voorbeeld werd allengs, ofschoon niet zonder tegenstand, gevolgd. Het schijnt, dat bij de

onkundige menigte, die met de oude vertaling gemeenzaam was geworden en daarin den echten Bijbel meende te bezitten, zekere tegenzin tegen de nieuwe, omdat zij nieuw was, had post gevat. Men klaagde over vervalsching van Gods woord. Ook andere oorzaken, bijv. de groote onkosten, aan den aankoop der vele benoodigde exemplaren verbonden, hielden de gereede invoering tegen. Eene breede lijst van misstellingen en drukfouten, in 1657 opgemaakt, gaf aanleiding, dat op den titel van al de latere, sterk vermenigvuldigde uitgaven gelezen wordt: Door gemeene ordre der kerken van drukfouten verbeetert.

Het oordeel over dit Bijbelwerk, waaraan zóó groote zorg besteed is, viel over het geheel hoogst gunstig uit. Zelfs de Remonstrantsche godgeleerden waren billijk genoeg, om daaraan, na ingesteld onderzoek, de getuigenis te geven, dat de kerkelijke geschilpunten geen doorgaanden invloed op de overzetting hadden uitgeoefend, dat deze nieuwe vertaling ver boven de oude te verkiezen en vervaardigd was onder raadpleging en gebruik van hetgeen door de vroomste en geleerdste mannen tot op dien tijd vóórgearbeid was, zoodat zij niet aarzelden, om haar dadelijk in hunne kerken in te voeren, gelijk ook de Doopsgezinden deden. Ook later is zij met welverdiende lofspraken gekroond geworden, tot in de achttiende eeuw toe. Men prijst hare getrouwheid in het overbrengen van den oorspronkelijken tekst, de vaak oordeelkundige keuze der beste lezing uit de hand-

schriften, de niet zelden even voortreffelijke als beknopte toelichting van moeilijke plaatsen, en vooral de schoone en zuivere taal, waarin zij vervat is.

Desniettemin, ook aan aanmerkingen, daarop reeds kort na hare verschijning gemaakt, heeft het uit den aard der zaak niet ontbroken. Al gaven de leerlingen van Maresius in hunnen blinden ijver hoog op, zelfs van eene buitengewone geestesbedeeling, die aan de vervaardigers zou geschonken zijn; zij hebben niet kunnen verhinderen, dat de gebreken van dit menschelijk werk, bij voortgezette studie, allengs duidelijker in het oog gevallen en ook door hen erkend zijn geworden, die er zich overigens met vrucht van bedienden. Het onderzoek der Schrift heeft, Gode zij dank! niet stil gestaan. Het licht, gedurende meer dan twee eeuwen over de Ooster-sche talen en oudheden ontstoken, heeft doen zien, dat de verdienstelijke mannen, aan wie het werk der vertaling was opgedragen, menigmaal, vooral in het O. T., hebben misgetast, en de gretigheid, waarmede de arbeid van mannen als v. Nuis Klinkenberg, v. Vloten, v. Hamelsveld, v. d. Palm, Vissering en vele anderen ontvangen werd, bewees, hoezeer men behoefte begon te gevoelen aan wat beters. Er viel hier metterdaad veel te verbeteren. Wat bijv. het N. T. betreft, getoetst aan het oorspronkelijke; op eene groote menigte van plaatsen vinden wij door onze overzetters woorden gebruikt, die met het Grieksch, of slechts ten halve, of in geen deele overeenstemmen. Even dikwijls stooten wij op uit-

drukkingen, waarin de Grieksche woordschikking veronachtzaamd is, of die bij de kleur en den gloed van het oorspronkelijke noodeloos te kort schieten. Talrijk zijn insgelijks de zinsneden, welke den grondtekst verklaren, in plaats van dien letterlijk over te brengen, of van de meening der schrijvers afwijken, of hunne denkbeelden minder duidelijk teruggeven dan zij zelve gedaan hebben. Zoo worden de zinsneden ook niet zelden door eigendunkelijke toevoegsels of op eene andere evenmin behoorlijke wijze aanéengeknoopt, of, terwijl zij nauw verbonden moesten zijn, van elkander afgescheiden door iets van meerdere of mindere uitgebreidheid tusschen twee haakjes te zetten. Men denke voorts aan het weglaten van woorden, die werkelijk in het oorspronkelijke voorkomen; aan het verwarren van de tijden der werkwoorden, van de beteekenis der voorzetsels, van de eigenaardigheid der voegwoorden; aan het volgen van lezingen, die buiten tegenspraak bedorven zijn, en aan het kiezen van een stroeven en slependen stijl. De voorbeelden, hiervoor bijgebracht, zijn ontelbaar in menigte. Het is zoo, niet al deze gebreken zijn voor den bijbel-lezer even hinderlijk; maar toch zeer dikwijls noodzaken zij hem, om zich iets anders voor te stellen dan er oorspronkelijk was bedoeld geworden. Nu eens is het een woord, dan eens eene uitdrukking, dan weder eene halve of geheele zinsnede, waaromtrent zij misverstand verwekken. Daardoor vertoonen die boeken zich in een valsch licht. Geschiedverhalen, gesprekken, redeneeringen,

die zij bevatten, worden er door verdonkerd. Als wij ze ter onze stichting lezen willen, zien wij ons door vragen, die zich zonder behulp van het oorspronkelijke menigmaal niet laten beantwoorden, afgetrokken en belemmerd. Zelfs leiden zij hier en daar tot dwalingen omtrent meer of minder gewichtige geloofspunten. Maar genoeg reeds, om de goede gronden te doen kennen, waarop sedert lang bij alle deskundigen, zonder onderscheid van denkwijze, de overtuiging vaststond, dat de Statenvertaling des Bijbels, onder ons in gebruik, hoe voortreffelijk ook, voor verbetering vatbaar was en de gemeente, na verloop van meer dan twee eeuwen, behoefte had aan eene met zorg bewerkte nieuwe vertaling, allereerst des N. V. ¹⁾

Aan deze belangrijke zaak heeft de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk het eerst ten jare 1848 hare aandacht gewijd. Van den beginne aan stond onder de bepalingen, te dezer zake voorloopig vastgesteld, op den voorgrond, »dat de oude Statenvertaling »bij deze nieuwe ten grondslag liggen zou, en dat daarvan »niet zou worden afgeweken dan waar het noodig zijn »zou; voorts dat de nieuwe vertaling voorzien zou worden, vooral voor huiselijk gebruik, van Inleidingen, »aanwijzing der gelijkkluidende plaatsen en korte aantekeningen van taal-, geschied- en oudheidkundigen, »niet van leerstelligen aard; eindelijk, dat de invoering

¹⁾ Die des O. V. is voorshands, tot veler leedwezen, nog uitgesteld.

»zou worden vrijgelaten". In April 1854 kwamen niet minder dan veertien Gecommitteerden te 's Hage bijeen, die de grondslagen en regelen voor de vertaling des N. T. vastgesteld en den arbeid onderling verdeeld hebben. Eenparig besloot men den gewonen Griekschcn tekst te volgen, zonder echter blijkbaar valsche lezingen in de vertaling op te nemen, en zulke grootere of kleinere gedeelten, die ontwijfelbaar onecht of hoogst verdacht zijn, als zoodanig aan te duiden. Voorts zou de Statenvertaling in zóóver de leiddraad der nieuwe zijn, als de getrouwheid, juistheid, duidelijkheid of wel-luidendheid het niet verboden. Eindelijk, na de boeken des N. T. in vier deelen verdeeld te hebben, droeg men elk gedeelte aan drie geleerden op en was men tevens bedacht op het werk der revisie, bepaaldelijk ook der taalrevisie. Nadat de Synode van 1854 deze bepalingen had goedgekeurd, is de arbeid begonnen. Nog twee samenkomsten, in April 1855 en 1861, hebben gediend, om dien te leiden, te bevorderen en, door de benoeming eener Commissie van eindredactie, ten einde te brengen. Deze Commissie heeft hare omslachtige taak eerst in 1862 kunnen aanvaarden en voortgezet tot op den voorloopigen druk, die omstreeks het midden van Juli 1866 was voltooid. Het werk der revisie kon toen op kleiner schaal en in korter tijd volbracht worden. De drie revisoren, die bij herhaling, nu en dan ook met den taalrevisor, te Leiden zijn bijeengekomen, verklaarden bij de uitgave, dat zij aan de eenmaal vastgestelde grond-

slagen en regelen, zooveel immer mogelijk, zich gehouden, leerstellige en polemische redeneeringen, dienovereenkomstig, zorgvuldig geweerd, aan de beoordeeling van historisch-critische onderzoekingen, van welken aard ook, in de Inleidingen, zoomin als in de Aanteekeningen eene plaats ingeruimd, nog hangende geschilpunten onaangeroerd of althans onbeslist gelaten en, daarentegen, streng in het oog gehouden en zorgvuldig aangebracht hebben al wat dienen kon, om den nadenkenden bijbel-lezer, van hoedanig gevoelen hij ook zijn mocht, het gelezene recht te doen verstaan. Zoo hebben zij zich bevljigt, om den veeljarigen arbeid, aan hunne revisie onderworpen, tot die mate van volkomenheid te brengen, die voor hen bereikbaar was. Met deze verklaring, den 18den April 1867 ondertekend, verscheen het Nieuwe Testament, van wege de Synode opnieuw uit den grondtekst overgezet, in 1868, in twee uitgaven, eene volledige en eene bloote tekstuitgave, in het licht.

Hoe nu te oordeelen over dezen arbeid? De Synode heeft zich bij de uitgave van alle beoordeeling onthouden, maar in haar voorbericht de verwachting uitgedrukt, dat deze nieuwe Bijbelvertaling zich door hare deugdelijkheid boven alle andere zal aanbevelen voor huiselijk en kerkelijk gebruik. Die verwachting is tot dusver niet teleurgesteld. Wel heeft de partijchap zich beijverd, om de gemeente tegen dit werk op te zetten, alsof daarbij onreine bedoelingen in het spel waren;

maar er bestaat geen reden, om de oprechtheid van bovenstaande verklaring, door de drie revisoren afgelegd, in twijfel te trekken. Zij hebben kunnen dwalen en zeker meermalen gedwaald, maar, onder opzien tot God, bovenal en in alles waarheid gezocht. Wel laat de onverschilligheid van onze dagen den Bijbel ongelezen en ongebruikt; maar dit N. T. bevindt zich toch reeds in veler handen en wordt door geleerden zoowel als ongeleerden, ook blijkens uitgegeven leerredenen en geschriften, veelszins geraadpleegd. Wat men er tot dusver op heeft weten aan te merken, heeft aan de innerlijke waarde er van niets benomen. En opdat ook de opmerkelijke lezer dezer bladzijden eenigermate in staat zij, om de vraag te beantwoorden, of het werk der Bijbelvertaling van die der Statenoverzetting af tot op deze allernieuwste, al of niet, mag zijn vooruitgegaan, behoeven wij hier slechts enkele gedeelten, tegenover elkander, te laten afdrukken. De keuze dezer pericopen is zonder lang beraad geschied.

Matth. XV: 1—6.

1. Doe quamen tot Jesum [eenige] Schriftgeleerde ende Pharizeen/ die van Jerusalem [waren] seggende/

2. Waerom overtreden uwe discipelen de insettinge der Ouden? want sy en wasschen hare handen niet, wanneer sy broot sullen eten.

1. Toen kwamen tot Jezus de schriftgeleerden en Farizeërs van Jeruzalem en zeiden:

2. Waerom overtreden uwe leerlingen de overlevering der ouden? want zij wasschen hunne handen niet, wanneer zij brood eten. Doch hij antwoordde en zeide tot hen:

3. Maar hy antwoordende seyde tot haer/ Waerom overtreet oock ghy 't gebodt Godts/ door uwe insettinge?

4. Want Godt heeft geboden/ seggende/ Eert uwen vader ende moeder: ende Wie vader ofte moeder vloect/ die sal den doot sterven.

5. Maer ghy seght/ Soo wie tot vader ofte moeder sal seggen: [Het is] een gave/ soo wat u van my soude konnen te nutte komen/ ende synen vader/ ofte syne moeder geensins en sal eeren/ [die voldoet].

6. Ende ghy hebt [alsoo] Godts gebodt krachteloos gemaect door uwe insettinge.

4. Waerom overtreedt ook gij Gods gebod om uwe overlevering? Want God heeft geboden, zeggende: Eer uw vader en moeder! en Wie vader of moeder vloekt, 5. sterve den doot! Maar gij zegt: Zoo iemand tot vader of moeder zegt: Het is eene offergave, wat gij van mij zoudt kunnen genieten ... en hij zal zijnen vader en zijne 6. moeder niet eeren. En gij hebt de wet van God krachteloos gemaakt door uwe overlevering.

Rom. III : 21—26.

21. Maer nu is de rechtveerdigheyt Godts geopenbaert geworden sonder de wet/ hebbende ghetuygenisse van de wet ende de Propheten:

22. Namelick de rechtveerdigheyt Godts door het geloove Jesu Christi/ tot allen/ ende over allen die gelooven. Want daer en is geen onderscheyt.

23. Want sy hebben alle gesondicht/ ende derven de heerlijkheyt Godts.

24. Ende worden om niet gerechtveerdicht/ uyt syne genade/ door de verlossinge/ die in Christo Jesu is.

21. Nu echter is zonder wet Gods gerechtigheid geopenbaard, die getuigenis heeft van de 22. wet en de profeten, en wel de gerechtigheid Gods door het geloof van Jezus Christus, tot allen en over allen, die gelooven; want er is geen 23. onderscheid. Allen toch hebben gezondigd en derven 24. de heerlijkheid Gods en worden om niet gerechtvaardigd door de verlossing, die in 25. Christus Jezus is, wien God heeft voorgesteld ten zoenmiddel, door het geloof, in zijn bloed, tot betooning van

25. Welcken Godt voorghestelt heeft [tot] een versoeninge door het geloove in synen bloede/ tot een betooningē van syne rechtveerdigheyt, door de vergevinge der sonden die te voren geschiet syn/ onder de verdraeghsaemheyt Godts/

26. Tot een betooningē van syne rechtveerdigheyt in desen tegenwoordigen tijt opdat hy rechtveerdigh zy/ ende rechtveerdigende dengenen/ die uit het geloove Jesu is.

zijne rechtvaardigheid wegens het voorbijzien van de zonden, die te voren onder de verdraagzaamheid Gods geschied waren; tot betooning van zijne rechtvaardigheid in den tegenwoordigen tijt, opdat hij zelf rechtvaardig zij en rechtvaardige wie uit het geloof van Jezus is.

Philemon, vs. 8—12.

8. Daerom hoewel ick groote vrymoedigheyt hebbe in Christo om u te bevelen het gene betaemelick is:

9. Soo bidde ick [nochtans] liever door de liefde, daer ick soodanigh een ben/ te weten Paulus/ een oudt man/ ende nu oock een gevangē Jesu Christi.

10. Ick bidde u [dan] voor mijnen sone/ den welcken ick in mijne banden hebbe geteelt [namelick] Onesimus.

11. Die eertijds u onnut was/ maer nu u ende my seer nuttigh: den welcken ick weder gesonden hebbe.

12. Doch ghy/ neemt hem/ dat is/ mijn ingewanden [weder] aan.

8. Daarom al heb ik in Christus veel vrijmoedigheid om u te bevelen wat voegzaam is,

9. bid ik liever om der liefde wil. Ik, Paulus, een oud man, en nu ook een gevangene van Christus Jezus, bid als zoo-

10. danig een, u voor mijn kind, dat ik in mijne banden verwekt heb, voor Onesimus,

11. u vroeger van geen nut, maar thans u en mij van groot nut,

12. Hem zend ik terug: gij nu, neem hem, dat is mijn hart, aan.

Hebr. XII: 18—24.

18. Want ghy en zijt niet gekomen tot den tastelicken bergh/

18. Want gij zijt niet toegetreden tot een tastbaren berg, en

ende het brandende vyer/ ende donkerheyt/ ende daysternisse/ ende onwed' r:

19. Ende tot het geklanck der basuynē/ ende de stemme der woorden: welke dies hoorden, baden dat het woort tot haer niet meer en soude gedaen worden.

20 (Want sy en konden niet dragen hetgene daer geboden wier/ Indien oock een gedierte den bergh aenraekt/ het sal gesteenight/ ofte met eenen pijl doorschoten worden.

21. Ende Moses/ soo vreeslick was het gesichte/ seyde./ Ick ben gantsch bevreest en bevende)

22. Maer ghy syt gekomen tot den bergh Sion/ ende de stadt des levendigen Godts/ tot het hemelsche Jerusalem/ ende de vele duysenden der Engelen/

23. Tot de algemeyne vergaderinge ende de gemeynte der eerstgeborene/ die in de hemelen opgeschreven syn/ ende tot Godt den rechter over alle/ ende de geesten der volnaeckte rechtveerdige.

24. Ende tot den middelaer des Nieuwen Testaments Jesum/ ende het bloed der besprenginge, dat betere dingen spreeckt dan Abel.

brandend vuur, en donkerheid, en duisternis, en on-

19. weder, en bazuïngeklank, en geluid van woorden, welks hoorders baden. dat er hun geen woord mocht worden

20. bijgevoegd; want zij konden het gebod niet verdragen: Ook indien een dier den berg aanraakt, zal het gesteenigd worden.

21. En — zóó vreeslijk was hetgeen er verscheen — Mozes zeide: Ik ben verschrikt

22. en bevende. Maar gij zijt togetreden tot den berg Sion en de stad des levenden Gods, het hemelsche Jeruzalem, en tot de duizenden van engelen,

23. eene gansche vergadering, en tot de gemeente der eerstgeborenen, die opgeschreven zijn in de hemelen, en tot den rechter van allen, en tot de geesten der rechtvaardigen, die volmaakt zijn geworden,

24. en tot den Middelaer eens nieuwen verbonds, en tot het bloed der besprenging, 't welk iets beters spreekt, dan dat van Abel.

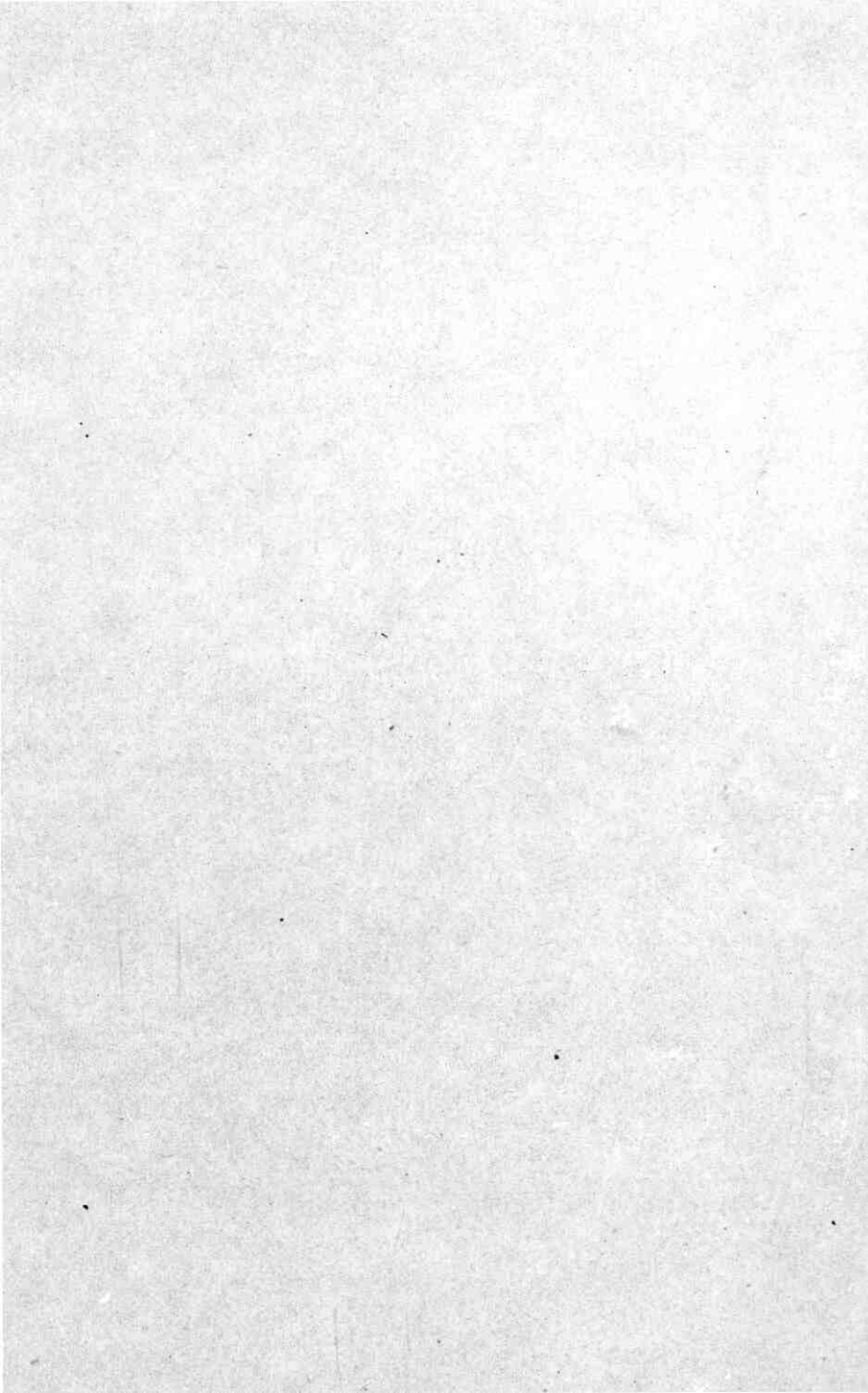
Men ziet, de overeenkomst tusschen beide vertalingen is groot, zoodat de oude doorschemert in de nieuwe en buiten noodzaak niet verlaten is; maar het onderscheid is nog veel grooter, en de keuze kan niet twijfel-

achtig zijn. Eene gansche reeks van uitlegkundige aantekeningen zou hier noodig zijn, indien van elke verandering, die men zich veroorloofd heeft, rekenschap moest gegeven worden. Dit is echter overbodig. Een deskundige bemerkt terstond, dat geene verandering willekeurig is, dat zij alle rusten op deugdelijke gronden. En geen deskundige behoeft men, voorwaar! te zijn, om in te zien, dat de nieuwe vertaling beknopter, eenvoudiger, duidelijker is dan de oude en volkomen verstaanbaar voor den opmerkzamen bijbellezer. Men kan dan met de meeste gerustheid aan den tijd de beslissing overlaten, welke van deze twee de voorkeur verdient, ook wat inrichting en uiterlijken vorm betreft. Wel zal een later eeuw hier en daar weder iets te verbeteren vinden; maar wat nood? Niet voor de nakomelingschap, maar voor de thans levende Christenheid in ons vaderland is deze Synodale vertaling, gelijk zij pleegt genoemd te worden, bewerkt. Wie de hulpmiddelen, hem tot recht verstand der H. Schrift verstrekt, in zijne dwaasheid versmaadt, zie toe, dat hij zich voor zijn geweten en voor zijnen God verantwoordt!

Aan het einde gekomen van ons geschiedkundig overzicht, gevoelen wij de hooge waarde des Bijbels, aan welks vertaling, door alle eeuwen heen, zóó uitnemende zorg is besteed. Ook het besef van de groote voorrechten, waarin wij ons boven de voorgeslachten verheugen mogen, dringt zich met vernieuwde kracht aan

ons op. Wij erkennen, het komt bij ons op een even naarstig als oordeelkundig gebruik der H. Schrift bovenal aan. Het Boek der boeken, dat niet door uitwendig gezag, maar alleen door de macht der waarheid over ons heerschen wil, moeten wij allengs beter leeren verstaan. De onfeilbare letter ontbreekt, evenals de onfeilbare uitlegger; maar de heilige Geest, die ons uit de gewijde bladen toespreekt, wil ons verlossen van dwaling en onverstand, van zonde en ongerechtigheid, en ons vormen tot kinderen van dat koninkrijk van God, hetwelk niet van deze wereld is. Gelukkigen wij, indien dat heerlijk doel door Gods zegen bij ons bereikt mag worden!

N°. 3 van den tweeden jaargang

ZAL. BEVATTEN:

DE V O L D O E N I N G S L E E R ,

DOOR

W. DE MEIJER.